

Indicators of the Islamic Republic of Iran's Foreign Policy in the Thought of Āyatollāh Khāmene'ī

Abbas Alirezaei¹, Alireza Mazaheri², Alireza Naeij³

¹ External student of Qom Seminary; M.A., Department of Political Science, North Tehran Branch, Islamic Azad University of Tehran, Iran (**Corresponding author**). alirezaei_abbas@yahoo.com

² Ph.D., Student, Department of Political Thought, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadegh University, Tehran, Iran. doste.khob.2020@gmail.com

³ Ph.D, Department of International Relations; Member of the Political Studies Association, Qom, Iran. alireza128@gmail.com

Abstract

This study aims to examine the theoretical foundations and extract strategic indicators of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran within the intellectual framework of Āyatollāh Khāmene'ī. By outlining a civilizational-epistemic geometry, the research seeks to contribute to the formulation of an indigenous model of foreign policy aligned with the ideals of the Islamic Revolution. The main research question is: Given that the foreign policy of the Islamic Republic of Iran is characterized by specific indicators in Āyatollāh Khāmene'ī's thought, how are these indicators organized toward realizing the lofty civilizational goals of the Islamic Revolution? Employing the theoretical framework of constructivism—which emphasizes the role of identity, social meanings, and mental structures in shaping the behavior of international actors—and using thematic analysis, the study investigates a corpus of speeches by the Supreme Leader on foreign policy. Through a three-phase coding process, 41 basic themes, 18 organizing themes, and 5 overarching themes were identified. These reflect a multilayered and meaningful structure of Iran's foreign policy discourse under his leadership. The findings reveal that the foreign policy of the Islamic Republic of Iran—contrary to reductionist realist or liberal interpretations—is not merely grounded in material interests, but rests upon an Islamic-revolutionary identity, ethical orientations, and civilizational responsibilities. In the normative-intellectual dimension, adherence to Islamic principles, promotion of pure values, and defense of the integrity of the Ummah are regarded as non-negotiable commitments. In the realm of identity, reliance on independence and self-belief, along with revolutionary rationality—an integration of idealism and realism—constitutes the distinguishing feature of the Islamic Republic's foreign policy. At the operational level, support for resistance movements, the export of the revolution's discourse, and simultaneous adherence to the principle of non-intervention form a delicate balance between moral obligations and the rules of international law. In the domain of national interests, key foreign policy strategies include dignified engagement, avoidance of provocation, and strengthening intelligent jihādī diplomacy. Ultimately, Iran's foreign policy behavior is grounded in bold stances, active resistance against hegemonic forces, structural discipline, and the strategic use of “heroic flexibility” as a purposeful tactic for advancing strategic objectives. Based on constructivist foundations, the present study introduces Iran's foreign policy as a model of “normative agency” in the contemporary international order—one in which meaning, identity, and discourse play a central role in shaping diplomatic decision-making and articulate a civilizational vision for redefining international order based on justice, independence, and human dignity.

Keywords: Āyatollāh Khāmene'ī, Foreign Policy, Identity, Constructivism, National Interests, Thematic Analysis.

Received: 2024-08-03 ; Received in revised form: 2024-09-20 ; Accepted: 2024-11-16 ; Published online: 2024-12-23

<https://doi.org/10.22034/sm.2025.2031278.2213>

© the authors

<http://sm.psas.ir>

Article type: Research Article

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

شاخص‌های سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

عباس علیرضایی^۱، علیرضا مظاهری^۲، علیرضا نایبج^۳

^۱ طلبه درس خارج حوزه علمیه قم؛ کارشناسی ارشد، گروه علوم سیاسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول). alirezaei_abbas@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری، گروه اندیشه سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق(ع)، تهران، ایران. doste.khob.2020@gmail.com

^۳ دکتری، گروه روابط بین‌الملل؛ عضو انجمن مطالعات سیاسی حوزه، قم، ایران. alireza128@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر واکاوی بنیادهای نظری و استخراج شاخص‌های راهبردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مکتب فکری آیت‌الله خامنه‌ای است؛ آنچنان که با ترسیم هندسه‌ای معرفتی-تمدنی، به تدوین الگوی بومی سیاست خارجی متناسب با آرمان‌های انقلاب اسلامی یاری رساند. سوال اصلی پژوهش این است که با توجه به اینکه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای شاخص‌هایی دارد، چگونه این شاخص‌ها در راستای تحقق اهداف بلند تمدن‌ساز انقلاب اسلامی سازمان می‌یابند؟ این پژوهش با بهره‌گیری از چارچوب نظری سازه‌نگاری، که بر نقش هویت، معانی اجتماعی و ساختارهای ذهنی در شکل‌گیری رفتار بازیگران بین‌المللی تأکید دارد، و با به‌کارگیری روش تحلیل مضمون، مجموعه‌ای از بیانات مقام معظم رهبری در حوزه سیاست خارجی را مورد واکاوی قرار داده است. در فرایند سه مرحله‌ای کدگذاری، از میان مضامین بنیادین بیانات، ۴۱ مضمون پایه، ۱۸ مضمون سازمان‌دهنده و نهایتاً ۵ مضمون فراگیر احصاء شده که بیانگر ساختاری چندلایه و معنادار از نظام سیاست خارجی ایران در گفتمان رهبری است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، برخلاف برداشت‌های تقلیل‌گرایانه واقع‌گرایانه یا لیبرال، نه صرفاً بر منافع مادی، بلکه بر مبنای هویتی اسلامی-انقلابی، جهت‌گیری‌های اخلاقی و مسئولیت‌های تمدنی استوار است. در بُعد فکری-هنجاری، پایبندی به اصول اسلام، تبلیغ ارزش‌های ناب، و دفاع از کین امت اسلامی، به‌مثابه تعهداتی غیرقابل واگذاری تلقی شده‌اند. در ساحت هویت، تکیه بر استقلال و خودباوری، همراه با عقلانیت انقلابی که تفریق از آرمان‌گرایی و واقع‌بینی است، وجه ممیزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی را شکل می‌دهد. در سطح نقش‌آفرینی، حمایت از نهضت‌های مقاومت، صدور گفتمان انقلاب، و در عین حال پایبندی به اصل عدم مداخله، معادله‌ای ظریف میان تعهدات اخلاقی و قواعد حقوق بین‌الملل

استناد به این مقاله: علیرضایی، عباس؛ مظاهری، علیرضا؛ نایبج، علیرضا (۱۴۰۴). شاخص‌های سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران در اندیشه

آیت‌الله خامنه‌ای. *سیاست متعالیه*، ۱۲(۴): ص ۱۹۷-۲۲۲. <https://doi.org/10.22034/sm.2025.2031278.2213>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۳؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۶/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۶؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳

© the authors

<http://sm.psas.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: انجمن مطالعات سیاسی حوزه

برقرار می‌سازد. در حوزه منافع ملی نیز، اصل تعامل عزتمندانه، اجتناب از تنش‌آفرینی و تقویت دیپلماسی جهادی هوشمند، راهبردهای کلیدی سیاست خارجی معرفی شده‌اند. نهایتاً، رفتار سیاست خارجی ایران بر مواضع شجاعانه، مقاومت فعال در برابر سلطه‌گری، رعایت انضباط ساختاری، و بهره‌گیری از «ترمش قهرمانانه» به‌عنوان تاکتیکی هدفمند در مسیر پیشبرد اهداف راهبردی استوار است. پژوهش حاضر با تکیه بر بنیان‌های نظری سازه‌انگارانه، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را الگویی از «کنشگری هنجارساز» در نظم بین‌الملل معاصر معرفی می‌کند؛ الگویی که در آن معنا، هویت و گفتمان، نقش محوری در جهت‌دهی به تصمیم‌گیری‌های کلان دیپلماتیک ایفا می‌کنند و چشم‌اندازی تمدنی برای بازتعریف نظم بین‌الملل مبتنی بر عدالت، استقلال و کرامت انسانی ترسیم می‌نمایند.

واژه‌های کلیدی: آیت‌الله خامنه‌ای، سیاست خارجی، هویت، سازه‌نگاری، منافع ملی، تحلیل مضمون.

۱. مقدمه

با گذار از دولت‌های سنتی به دولت-ملت‌های مدرن و همزمان با توسعه ابزارهای ارتباطی، تعاملات بین‌المللی به یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های حیات سیاسی کشورها بدل شده است. در این میان، سیاست خارجی به‌عنوان بازوی راهبردی دولت‌ها، نقشی کلیدی در تحقق منافع ملی، تثبیت هویت سیاسی و اعمال نفوذ در نظام بین‌الملل ایفا می‌کند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۹: ص ۱۹۵). انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ با اتکاء به معارف دینی و در تعارض بنیادین با ایدئولوژی‌های مادی‌گرایانه، گفتمانی جدید در سیاست بین‌الملل بنیان نهاد. برخلاف رویکرد انزواطلبانه در برخی انقلاب‌ها، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، امام خمینی، با توجه به شرایط، موقعیت، قدرت، اصول، منافع، اهداف و معارف اسلامی رویکرد انزواگرایی و اعلان بی‌طرفی را اتخاذ نکردند و بر نقش فعال دستگاه دیپلماسی در تحقق اهداف انقلاب و مقابله با نظام سلطه تأکید داشتند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۹: ص ۲۱۲). مقام معظم رهبری، در امتداد همین رویکرد، تلاش کرده‌اند سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را به‌مثابه ابزاری برای تحقق آرمان‌های تمدن‌ساز اسلامی تعریف کنند. یکی از مهم‌ترین موضوعات در مباحث سیاست خارجی، چگونگی تحلیل رفتار و جهت‌گیری دولت‌ها می‌باشد. در این میان، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر مبانی و آموزه‌های اسلامی است و چارچوبی فکری متمایز از رهیافت‌های سنتی روابط بین‌الملل ارائه می‌دهد. برخلاف دیدگاه‌های کلاسیک که دولت را تنها بازیگر عرصه بین‌الملل می‌دانند، در این چارچوب، نقش عوامل غیردولتی مانند هویت و کنشگران غیررسمی نیز در جهت‌گیری سیاست خارجی مورد تأکید قرار می‌گیرد (جعفری‌پناه و نایب، ۱۴۰۲: ص ۲۸).

از همین رو، در چنین چارچوبی، شناخت دقیق شاخص‌های سیاست خارجی در اندیشه رهبری، ضرورتی راهبردی برای کنشگران عرصه دیپلماسی و سیاست‌گذاری خارجی محسوب می‌شود. لذا، ترسیم شاخصه‌های سیاست خارجه تراز در اندیشه رهبر معظم انقلاب به‌عنوان زعیم، ایدئولوگ و راهبر، بسیار ضروری است. هدف پژوهش حاضر احصاء شاخص‌ها و ترسیم منطق عملکردی برای کنشگران عرصه بین‌الملل به‌منظور تطبیق عملکردها، اتخاذ مواضع، تحلیل‌ها و... در چارچوب اهداف و مبانی انقلاب اسلامی است و مسئله‌ی محوری مقاله، پاسخ به این پرسش است که سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شاخص‌هایی دارد. و چگونه این شاخص‌ها در راستای تحقق اهداف بلند تمدن‌ساز انقلاب اسلامی سازمان می‌یابند؟ لذا، پژوهش حاضر از سنخ پژوهش‌های اکتشافی می‌باشد.

۲. چارچوب نظری

۲-۱. سازه‌انگاری

سازه‌انگاری^۱ به‌عنوان یکی از نظریه‌های پیشرو در روابط بین‌الملل در دهه‌های اخیر، هم از منظر تحلیل محتوایی و هم از جنبه فرانظری، نقش محوری در تحلیل پدیده‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کند. این نظریه، نه تنها بازنمایی نوینی از روابط بین‌الملل ارائه می‌دهد؛ بلکه به‌عنوان یک رویکرد فرانظری، تلاش می‌کند تا مفاهیم بنیادین هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی را در حوزه علوم سیاسی مورد پرسش قرار دهد (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ص ۳۲۳). هستی‌شناسی، به‌عنوان یکی از حوزه‌های بنیادین مطالعات فلسفی، کانون اصلی توجه پیروان نظریه سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل را شکل داده است. بر این اساس، بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که مهم‌ترین دستاورد سازه‌انگاری در حوزه روابط بین‌الملل، تمرکز آن بر بُعد هستی‌شناختی است که باعث جابه‌جایی تأکید از معرفت‌شناسی به هستی‌شناسی شده است. این رویکرد، ضمن توجه به نقش مفاهیمی همچون انگاره‌ها، معانی، قواعد، هنجارها و رویه‌ها، بر نقش تکوینی عوامل فکری تأکید می‌کند و به فرآیندی اشاره دارد که از طریق آن، واقعیت‌های اجتماعی توسط انسان‌ها به‌وجود آمده و بازتولید می‌شوند. در حوزه روابط بین‌الملل، سازه‌انگاری به‌عنوان یک رویکرد تفسیری، با تأکید بر نقش معنا، هویت و نهادها در شکل‌گیری تعاملات بین‌المللی با مخالفت با رویکردهای مادی‌گرا مانند واقع‌گرایی و لیبرالیسم، به جنبه‌های ذهنی و اجتماعی روابط بین‌الملل توجه دارد (Wendt, 1999: p. 145). سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل، تحت‌تأثیر نظریه‌های مختلفی از جمله ساختارگرایی اجتماعی، نظریه هویت و نظریه ارتباطات قرار دارد. از دیدگاه ساختارگرایی اجتماعی، واقعیت‌های اجتماعی محصول تعاملات انسانی هستند که از طریق زبان، نهادها و رفتارها شکل می‌گیرند (Giddens, 1984). این دیدگاه بیان می‌کند که ساختارها و عوامل مادی، تنها بخشی از داستان هستند و معنا، هویت و باورها نیز نقش کلیدی در شکل‌دهی به روابط بین‌الملل ایفا می‌کنند. الکساندر ونت (۱۹۹۲) به‌عنوان یکی از بنیان‌گذاران سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل، بیان می‌کند که «دولت‌ها آنچه هستند، به دلیل این هستند که آنها را چنین تصور می‌کنند» (Wendt, 1992: p. 397). این جمله نشان‌دهنده اهمیت ذهنیت و باورهای اجتماعی در تعیین رفتار دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی است. ونت (۱۹۹۹) در کتاب خود «اجتماعی‌سازی سیاست بین‌الملل»، تأکید می‌کند که نهادها و هویت‌ها نه تنها متغیرهای مستقل، بلکه متغیرهای وابسته در روابط بین‌الملل هستند که از

طریق تعاملات اجتماعی شکل می‌گیرند. سازه‌انگاری به تحلیل ساختارهای مختلف در تحلیل رفتار بازیگران بین‌المللی می‌پردازد. این ساختارها شامل ساختارهای فکری، هنجاری، هویتی، نقش، منافع ملی و رفتار سیاست خارجی می‌باشد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ص ۴۳-۵۰).

شکل ۱- مراحل نظریه سازه‌انگاری (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ص ۴۳-۵۰)

ساختارهای فکری و هنجاری: این ساختارها به ایده‌ها، ارزش‌ها و رویکردهای فکری اشاره دارند که در یک جامعه یا گروه وجود دارند. این ایده‌ها می‌توانند از طریق آموزش، فرهنگ و تاریخ شکل گرفته باشند (Bourdieu, 1990: p. 78). از سوی دیگر، این ساختارها به قوانین، اصول و مقرراتی اشاره دارند که در یک جامعه برقرار هستند. این مقررات می‌توانند به صورت ضمنی (مثل ارزش‌های فرهنگی) یا صریح (مثل قوانین حقوقی) باشند (Finnemore & Sikkink, 1998: p. 901). به عنوان مثال، در جوامع اسلامی، قوانین و اصول اسلامی به عنوان ساختارهای هنجاری عمل می‌کنند. ساختارهای فکری و هنجاری، سبب شکل‌دهی و شکل‌گیری «هویت» یک دولت-ملت می‌گردد و «هویت» به عنوان مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، باورها و ارزش‌هایی که افراد یا گروه‌ها را تعریف می‌کنند، نقش مهمی در شکل‌دهی به رفتار و تصمیم‌گیری‌ها ایفا می‌کند (Checkel, 2001: p. 56). در تبیین مفهوم «نقش» در سازه‌انگاری به موقعیت یا موقعیت‌هایی اشاره می‌گردد که افراد یا گروه‌ها در یک سیستم اجتماعی یا سیاسی ایفا می‌کنند (Giddens, 1984: p. 35). این نقش‌ها معمولاً تحت تأثیر عوامل ساختاری قرار دارند و می‌توانند شامل نقش‌های سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی باشند. از سوی دیگر، «منافع ملی» به عنوان مجموعه‌ای از اولویت‌ها و اهداف که برای حفظ و توسعه مصالح کشور یا گروه بزرگی ضروری هستند، تعریف می‌شوند (Morgenthau, 1978: p. 134). «منافع ملی» به عنوان عامل محرک و هدف محور تعریف می‌شود که رفتار افراد، گروه‌ها و دولت‌ها را شکل می‌دهد (Wendt, 1999: p. 110). این منافع می‌تواند در ابعاد مختلفی از جمله اقتصادی، امنیتی و فرهنگی ظاهر شود.

۲-۲. سیاست خارجی

سیاست خارجی در تعریف بنیادین، به مجموعه‌ای از راهبردها و اقدامات اطلاق می‌شود که دولت‌ها به منظور تحقق اهداف خود در عرصه بین‌الملل اتخاذ می‌کنند. در این راستا، تحلیل سیاست خارجی مستلزم توجه همزمان به سه مؤلفه کلیدی یعنی اهداف، استراتژی‌ها و محیط بین‌المللی است (اسمیت و همکاران،

۱۳۹۸: ص ۹). کریستوفر هیل با وسعت‌بخشی به معنا، سیاست خارجی را مجموعه‌ای از تجویزات رسمی برای تنظیم روابط خارجی یک بازیگر مستقل تعریف می‌کند که در راستای تأمین منافع ملی طراحی شده‌اند. وی تأکید می‌کند که سیاست خارجی، محور اصلی روابط خارجی هر بازیگر در نظام بین‌الملل محسوب می‌شود (هیل، ۱۳۸۷: ص ۲۳). از منظر قوام، سیاست خارجی یک فرآیند پیچیده و چندلایه است که در آن افراد، کارگزاران و نهادهای مختلف نقش‌آفرین هستند. این فرآیند شامل مرحله تنظیم، اجرا و در نهایت تصمیم‌سازی بوده و به‌منزله راهنمای عملی دولت‌ها در تعاملات برون‌مرزی با سایر بازیگران دولتی و غیردولتی تلقی می‌شود (قوام، ۱۳۸۶: ص ۳۶؛ به نقل از: رسولی ثانی‌آبادی، ۱۳۹۳: ص ۷۲). با گسترش مفاهیم و ساختارهای نظام بین‌الملل، نگرش عام‌تری به سیاست خارجی پدید آمده که در آن، نه تنها دولت‌ها بلکه بازیگران غیردولتی همچون شرکت‌ها، حکومت‌های محلی و سازمان‌های فراملی نیز می‌توانند صاحب سیاست خارجی مختص به خود باشند (اسمیت و همکاران، ۱۳۹۸: ص ۴). بر این اساس، پژوهش حاضر با اتکاء به تعریف اسمیت و همکاران، سیاست خارجی را پدیده‌ای چندبازیگری می‌داند که در سایه گسترش ارتباطات جهانی و تنوع کنشگران، در ابعاد مختلف، تحدید و بازتعریف می‌شود.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کیفی و اکتشافی است و با استفاده از روش تحلیل مضمون^۱ به واکاوی محتوای بیانات مقام معظم رهبری در حوزه سیاست خارجی می‌پردازد. تحلیل مضمون به‌عنوان روشی رایج در مطالعات کیفی، با هدف شناسایی الگوهای معنادار در داده‌های متنی طراحی شده و امکان سازمان‌دهی نظام‌مند مفاهیم را فراهم می‌آورد (Braun & Clarke, 2006: p.79; Boyatzis, 1998: p.5). در این چارچوب، ابتدا کلیه بیانات مرتبط با سیاست خارجی کدگذاری اولیه شد. کدهای حاصل در قالب «مضامین پایه» دسته‌بندی گردید و در ادامه، با تجمیع مفاهیم هم‌سو، «مضامین سازمان‌دهنده» و در نهایت، «مضامین فراگیر» شکل گرفت (Attride-Stirling, 2001: p. 388). این سه‌سطحی‌سازی، امکان استخراج چارچوب مفهومی منسجم را براساس نظام معنایی مستتر در بیانات مقام معظم رهبری فراهم می‌نماید. مطابق الگوی تحلیل مضمون، فرآیند تحقیق شامل چهار گام بود: (۱) تجزیه و کدگذاری متن، (۲) شناسایی مضامین پایه، (۳) ساخت‌یابی مضامین در سطوح بالاتر و (۴) طراحی شبکه مفهومی سیاست خارجی مبتنی بر نظریه سازه‌نگاری (برگرفته از: مهدی‌پور، ۱۴۰۱: ص ۸۳). مزیت این روش، امکان کشف روابط پنهان معنایی و

تدوین الگویی مفهومی مبتنی بر داده‌های بومی است. از آنجا که سیاست خارجی جمهوری اسلامی از منظر ارزشی - هویتی ویژه‌ای برخوردار است، تحلیل مضمون با توجه به ماهیت غیرکمی و تفسیری داده‌ها، امکان ارائه مدلی بومی و چارچوبی انعطاف‌پذیر و معنادار برای فهم این گفتمان فراهم آورد.

شکل ۲- مراحل روش تحلیل مضمون (Braun & Clarke, 2006)

۴. شاخصه‌های سیاست خارجی

در این پژوهش، همه بیانات مقام معظم رهبری در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران گردآوری، کدگذاری و تحلیل مضمون شدند. ابتدا مضامین پایه براساس مفاهیم استخراج‌شده شناسایی گردید؛ سپس با تحلیل روابط معنایی میان آنها، مضامین سازمان‌دهنده و در نهایت، مضامین فراگیر شکل گرفت. این فرآیند، در چارچوب نظریه سازه‌انگاری، به طراحی شبکه‌ای منسجم از شاخص‌های سیاست خارجی منتهی شده است.

۴-۱. مضامین شاخصه‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

بیانات مقام معظم رهبری درباره سیاست خارجی، در قالب جدول، به صورت منظم و مبتنی بر نظام اندیشه سیاسی ایشان تنظیم شده است. در این فرآیند، همه مفاهیم، کدگذاری و مضامین پایه هر گزاره استخراج و ثبت شده است.

جدول ۱- مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر در ارتباط با موضوع پژوهش

ردیف	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۱	دفاع از اسلام یک وظیفه عمومی است (۱۳۷۰/۱۱/۱۴)	دفاع از اسلام	فکری- هنجاری
۲	نباید در اظهارات از مبانی اسلامی کوتاه آمد (۱۳۸۳/۵/۲۵)		
۳	رفتار دیپلماسی ما باید پایبند به مبانی انقلاب اسلامی باشد (۱۳۹۰/۱۰/۷)		
۴	سفرای ما باید تقیدات اسلامی و پایبندی مذهبی را در مأموریت‌ها داشته باشند (۱۳۶۸/۵/۳۱)		
۵	تنظیم اخلاق و رفتار خود با دوستان، معارضان و معاندان و مستکبران طبق برنامه قرآن (۱۳۸۹/۱۲/۲)		

ردیف	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۶	در ارتباطات دیپلماسی، باید بر استقلال تکیه شود (۱۳۷۷/۶/۲)	تکیه بر استقلال	هویت
۷	معنای استقلال این است که یک ملت سرنوشت خودش را خودش تعیین کند (۱۳۹۳/۴/۱۶)		
۸	ترکیب آرمان‌خواهی با واقع‌بینی در رابطه با واقعیت‌های موجود در جامعه و جهان (۱۳۹۱/۵/۳)		
۹	بهره‌برداری از واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی یعنی ترکیب تدبیر با مجاهدت (۱۳۹۱/۵/۳)		
۱۰	لحاظ آرمان‌گرایی با واقع‌بینی یک امر اساسی است (۱۳۹۱/۵/۳)	ترکیب آرمان‌خواهی و واقع‌بینی در عمل	
۱۱	حمایت از مقاومت و وظیفه همگانی است (۱۳۹۵/۱۲/۳)	حمایت از گروه‌های مقاومت	نقش
۱۲	هرکسی که با اسرائیل مبارزه کند و مقاومت را تأیید کند ما او را حمایت می‌کنیم (۱۳۹۴/۵/۲۶)		
۱۳	صدور انقلاب به معنای صدور ارزش‌های انقلاب و افشاءگری نظام سلطه (۱۳۶۸/۴/۱۹)	انتقال تجربه و صدور ارزش‌های انقلاب اسلامی به دنیا	
۱۴	تجارب ملت انقلابی ایران برای سایر ملل تشریح شود (۱۳۷۰/۲/۶)		
۱۵	ما نسبت به ملت‌های مسلمان دیگر احساس مسئولیت و وظیفه می‌کنیم (۱۳۶۹/۶/۱)	ترسیم اقدامات دستگاه دیپلماسی در جهت اهتمام به امور مسلمانان و مستضعفان	
۱۶	یکی از برنامه‌های ج.ا.ا دفاع از هر ملت مظلوم است (۱۳۸۳/۵/۲۵)		
۱۷	جهت قدرتمند شدن هیچ احتیاج به دخالت در امور سایر کشورها نمی‌باشد (۱۳۷۴/۳/۱۴)	عدم مداخله در امور کشورها	
۱۸	ما در امور هیچ کشوری دخالت نمی‌کنیم (۱۳۹۴/۱/۳۰)		
۱۹	آمادگی برای ایجاد ارتباط سالم و دور از تکلف و تحمیل، با همه کشورها (۱۳۶۸/۵/۳۱)	ارتباط مسالمت‌آمیز	
۲۰	هیچ‌کسی حق ندارد اهانت به ملت ایران را قبول کند (۱۳۷۰/۴/۱۸)		
۲۱	ما از هیچ جنگی استقبال نمی‌کنیم و اجتناب از جنگ را وظیفه خودمان می‌دانیم (۱۳۸۰/۱۲/۲۷)	پرهیز از جنگ و تشنج‌زدایی در سیاست خارجی	منافع
۲۲	ج.ا.ا در پی تشنج‌آفرینی در روابط خود با کشورها نیست (۱۳۷۸/۲/۱۸)		
۲۳	سیاست خارجی تشنج‌زدایی مورد تأیید ما است (۱۳۷۹/۴/۱۹)		
۲۴	هیچ کشور و ملتی را به رویارویی و جنگ تشویق نکرده و نخواهیم کرد (۱۳۹۰/۵/۱)		

ردیف	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۲۵	هرچه در زمینه دیپلماسی تحرکمان بیشتر باشد، بهتر است (۱۳۸۵/۶/۶)		
۲۶	حضور دیپلماسی کارآمد و بدون وقفه و جهت‌دار در معاهدات بین‌المللی (۱۳۸۲/۵/۱۵)	تحرك دیپلماسی جهادی، هوشمند و قدرتمندانه	
۲۷	حضور قدرتمند و زیرکانه در عرصه دیپلماسی بین‌المللی (۱۳۹۰/۱۰/۷)		
۲۸	تلاش همیشگی برای گفتگو با همه کشورها (۱۳۸۲/۸/۱۵)	برقراری روابط با تمام کشورها و ملت‌ها	
۲۹	داشتن رابطه گرم و خوب با تمامی کشورها (۱۳۷۷/۱۰/۴)		
۳۰	پرهیز از اظهار نظرات و رفتارهای نسنجیده در عرصه ارتباطات جهانی (۱۳۷۰/۴/۱۸)	لزوم رفتار سنجیده و مصلحت‌آمیز	
۳۱	لزوم رعایت رفتار مصلحت‌آمیز اعضای وزارت خارجی در کشورهای مختلف (۱۳۷۰/۴/۱۸)		
۳۲	دیپلماسی ما باید با روحیه انقلاب همراه باشد - یعنی اسلام انقلابی [...] موضع مستقل اسلامی شجاعانه‌اش؛ این باید محفوظ باشد (۱۳۹۱/۶/۲) (انقلابی)	انتخاب مواضع شجاعانه مستقل	
۳۳	نرمش قهرمانانه به معنای مانور هنرمندانه برای دست یافتن به مقصود است (۱۳۹۲/۸/۲۹)	نرمش قهرمانانه	
۳۴	واقعا دیپلماسی، دیپلماسی میدان نرمش‌های قهرمانانه است (۱۳۷۵/۵/۱۷)		
۳۵	مبارزه با نظام سلطه با روش عقل و کار حرفه‌ای سیاسی (۱۳۸۴/۶/۸)	مبارزه با نظام سلطه	
۳۶	احساس عزت و افتخار در مسائل دیپلماسی به مسائلی نظیر مبارزه با نظام سلطه (۱۳۹۶/۶/۴)	برخورد قاطع با نظام سلطه	
۳۷	دیپلماسی جمهوری اسلامی نسبت به دشمنان خدا چهره متعرض و عدم تسلیم است (۱۳۶۹/۵/۱)		
۳۸	در مقابل جنگ‌سالاران آمریکایی ما باید قدرت دفاعی خود را افزایش دهیم و دفاع قانونی و مشروع خود را در سطح دیپلماسی داشته باشیم (۱۳۸۲/۵/۱۵)	مقاومت و ایستادگی در برابر دشمنان	
۳۹	هزینه تسلیم در مقابل دشمن بیشتر است از هزینه مقاومت (۱۳۹۸/۳/۱۴)		
۴۰	اصل عدم تسلیم در مقابل زیاده‌خواهی دشمنان اصل همیشگی است (۱۳۸۲/۲/۲۲)		
۴۱	در محیط سیاست خارجی باید یک دیسپلین قوی حاکم باشد (۱۳۸۳/۵/۲۵)	رعایت کامل نظم و انضباط در دستگاه دیپلماسی	
مضمون نهایی: شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای			

۴-۲. تحلیل شبکهٔ مضامین سیاست خارجی جمهوری اسلامی در اندیشهٔ مقام معظم رهبری در شبکهٔ مضامین این پژوهش، ۴۱ مضمون پایه، ۱۸ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر استخراج گردید. برای تبیین سیر تحول این مضامین، ارتباط درونی آنها در چارچوب شاخص‌های سیاست خارجی در اندیشهٔ مقام معظم رهبری تحلیل و سازمان‌دهی شد. براساس نظریهٔ سازه‌انگاری، رفتار بازیگران در نظام بین‌الملل، متأثر از ساختارهای ارزشی، هویتی و هنجاری است؛ این ساختارها با بازتعریف محیط مادی، هویت و نقش بین‌المللی کشور را شکل می‌دهند و به تبع آن، منافع ملی و کنش‌های دیپلماتیک معنا می‌یابند.

شکل ۱- شبکه مضامین

۴-۲-۱. ساختارهای فکری-هنجاری

الف- پایبندی و تطبیق رفتارهای دیپلماتیک با اسلام (اعتقادات، اخلاق، احکام)

در اندیشهٔ امامین انقلاب، وزارت خارجه، سفارت‌خانه‌ها و سفرا نمایش‌دهندهٔ وجهه و آبروی جمهوری اسلامی ایران در عرصهٔ بین‌الملل هستند (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱۵، ص ۵۰۰)؛ و عملکرد سفارتخانه‌ها و سفرا منشأ تبلیغ و ترویج و الگوسازی برای سایر ملت‌ها و دولت‌ها است. از این‌رو، همواره دستگاه دیپلماسی

باید منش و روش خود را از سرچشمه قرآن، سیراب و منطبق بر ارزش‌های اسلام و انقلاب کند و در عرصه اخلاق، عقاید و احکام خود را پایبند به تقیّدات اسلامی و معارف دینی بداند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۱۲/۲).

ب- دفاع از اسلام

انقلاب اسلامی، انقلابی برآمده از متن دین و جمهوری اسلامی، نظامی نشأت گرفته از معارف اسلامی است. لذا، دفاع از اسلام در دستگاه دیپلماسی، یکی از اصول کلی این مجموعه است و مسئولین باید در اعلام مواضع و عملکردهای خود، این مقوله را مورد توجه قرار دهند و از حیث سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، یکی از سیاست‌های قطعی مجموعه دیپلماسی جمهوری اسلامی باید دفاع از اسلام و ممالک اسلامی باشد (امام خمینی، ۱۳۹۲: ص ۳۸).

۴-۲-۲. هویت

الف- تکیه بر استقلال

در اندیشه سیاسی امام خمینی، اسلام حامی آزادی و استقلال ملت‌ها بوده و مکتبی است که از آزادی و استقلال حمایت می‌کند (مصطفوی، ۱۳۷۳: ص ۲۶) و اصل استقلال، یکی از بنیادی‌ترین اصول اجتماعی اسلام می‌باشد و این اصل، یکی از اساسی‌ترین آرمان‌هایی است که هر انقلاب به دنبال تحقق آن است؛ یعنی براساس اصول انسانی و اسلامی، جمهوری اسلامی نه به دنبال چیرگی و تسلط و استعمار سایر کشورها است و از این‌رو، زورگویی و تحمیل را از زورگویان و زیاده‌خواهان عالم تحمّل نمی‌کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۳/۷) و نه هیچ‌گونه سلطه و زور را می‌پذیرد. به عبارت دیگر، استقلال در روابط خارجی برای جمهوری اسلامی ایران یک اصل بنیادین است؛ همان‌طور که بر حفظ استقلال خود تأکید دارد، به استقلال سایر کشورها نیز احترام می‌گذارد و هیچ‌گاه در پی تضعیف یا سلب آن نبوده است. در همین راستا، اگر کشوری نیز به دنبال تعدی به استقلال ایران باشد؛ با آن به مقابله برمی‌خیزد و در فضای بین‌الملل هم، همواره حامی کشورهای است که برای استقلال خود در مقابل دست تعدی دیگران در تلاش‌اند.

ب- ترکیب آرمان‌خواهی و واقع‌بینی در سیاست خارجی

دوره‌یافت آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی از مباحث بنیادین در نظریه‌های علوم انسانی و به‌ویژه روابط بین‌الملل محسوب می‌شوند. آرمان‌گرایی بر تحقق ایده‌آل‌ها، ارزش‌ها و اهداف متعالی تمرکز دارد؛ در حالی که واقع‌گرایی به پذیرش شرایط موجود، محدودیت‌های محیطی و الزامات عینی سیاست بین‌الملل تأکید می‌کند (حسینی‌آزاد و همکاران، ۱۳۹۹: ص ۲۵۹). هریک از این دو رهیافت، مزایا و کاستی‌های خاص خود را دارا

هستند و تمایل یک‌جانبه به هریک، می‌تواند موجب افراط یا تفریط در فرآیند سیاست‌گذاری شود. براساس دیدگاه مقام معظم رهبری، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران باید بر ترکیب متوازن این دو رهیافت استوار باشد. در این چارچوب، واقع‌بینی به‌معنای شناخت دقیق از اقتضانات زمان، درک محدودیت‌های ساختاری و توجه به واقعیت‌های حاکم بر نظام بین‌الملل است. در مقابل، آرمان‌گرایی بر پیگیری اهداف متعالی اسلام، یعنی تعقیب آرمان‌های اسلامی و آرزوهای بزرگ ملت ایران؛ یعنی تشکیل تمدن نوین اسلامی دلالت دارد (شمسینی‌غیاثوند و نصیری، ۱۳۹۴: ص ۲۰). این دو رویکرد، نه‌تنها با یکدیگر تعارضی ندارند، بلکه مکمل یکدیگر تلقی می‌شوند؛ زیرا بسیاری از آرمان‌های جامعه ایرانی و مطالبه آنها جزء واقعیت‌های جامعه است. چنانچه آرمان‌گرایی با واقع‌گرایی و واقع‌بینی به نحوی سنجیده و متوازن درهم آمیخته شود، نمود عینی آن را می‌توان در هم‌افزایی میان تدبیر و مجاهدت جست‌وجو کرد؛ بدین معنا که حرکت‌های مبتنی بر اراده جهادی، نه به‌صورت منفعلانه یا احساسی، بلکه در چارچوبی عقلانی، منسجم و هدفمند سامان یابند. تحقق این امر مستلزم فراهم آمدن شرایطی چون ارتقاء سطح آگاهی عمومی، تعهد و بینش مسئولانه مدیران و تصمیم‌سازان، و نیز همگرایی عاطفی و گفتمانی میان اқشار مختلف جامعه است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۵/۳) و از سویی، واقعیت‌ها نباید مسئولین را از آرمان‌های آنها دور کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۴/۲۰). مقام معظم رهبری با تأکید بر ضرورت هم‌زیستی تدبیر و مجاهدت، ترکیب واقع‌گرایی با آرمان‌خواهی را لازمه عقلانیت انقلابی در سیاست خارجی می‌دانند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۵/۳). ایشان همچنین هشدار می‌دهند که واقع‌گرایی صرف، موجب محافظه‌کاری و عدول از اصول انقلابی خواهد شد و در مقابل، آرمان‌گرایی بی‌محابا ممکن است به ساده‌انگاری و خوش‌بینی مفرط نسبت به نظام سلطه منجر گردد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۴/۲۰). از این منظر، دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی باید به‌گونه‌ای عمل کند که ضمن پایبندی به آرمان‌های انقلاب، در محاسبات خود نسبت به واقعیات میدان نیز دقت کافی داشته باشد. انتخاب راهبردها و طراحی سیاست‌ها باید با پرهیز از احساس‌گرایی و بر پایه عقلانیتی «آرمان‌محور» و واقع‌بینانه صورت گیرد؛ عقلانیتی که نه در دام انفعال واقع‌گرایانه گرفتار شود و نه در خیال‌پردازی آرمان‌گرایانه غرق گردد. در این چارچوب، عقلانیت مطلوب، همان است که مقام معظم رهبری از آن با عنوان «واقعیت آرمان‌پذیر» و «آرمان‌خواهی عقلانی» یاد می‌کنند؛ عقلانیتی که می‌فهمد راه رسیدن به آرمان‌ها، از مسیر شناخت دقیق واقعیت‌ها می‌گذرد.

۴-۲-۳. نقش

الف- انتقال تجربه و صدور ارزش‌های انقلاب اسلامی به دنیا: انقلاب اسلامی ایران به‌مثابه یک فکر، یک

اندیشه و راه می‌باشد و صدور انقلاب نیز به معنای صدور اندیشه‌ها و راه تعالی ملت‌ها است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۵/۲۵). در واقع، صدور انقلاب به معنای طراحی انقلاب در سایر کشورها و ملل نمی‌باشد؛ بلکه به دنبال نشان دادن این آرمان‌ها و ارزش‌ها برای سایر ملل می‌باشد. از این رو، دستگاه دیپلماسی موظف است زمینه انتقال تجربه گران‌بهای مبارزه استقلال‌طلبانه ملت ایران را برای سایر ملل فراهم آورد. به همین منظور، دستگاه دیپلماسی به عنوان نماد و الگوی بین‌المللی این حرکت باید در عمل و گفتار، ارزش‌های حاکم بر انقلاب اسلامی را به ملل نمایش دهد که به موجب این مسئله، ملت‌های آزادی‌خواه با این مفاهیم و ارزش‌های متعالی آشنا شده و به مقدار ظرفیت و علاقه خود از این معارف ناب بهره ببرند.

ب- ترسیم اقدامات دستگاه دیپلماسی در جهت اهتمام به امور مسلمانان و مستضعفان

در نگاه اسلامی، بی‌تفاوتی نسبت به سرنوشت مسلمانان، نشانه‌ای از انفعال دینی و سستی ایمانی است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ» (کلینی، ۱۳۷۹: ج ۲، ص ۱۶۴). امام خمینی نیز با استناد به این روایت، بی‌اعتنایی به رنج امت اسلامی را برابر با نفی حقیقت اسلام دانسته‌اند و هشدار می‌دهند که «اسلام، تنها به نماز و روزه محدود نمی‌شود؛ بلکه با غفلت از گرفتاری‌های جامعه، اینها مسلم نیستند» (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱۴، ص ۵۲۷-۵۲۸). مقام معظم رهبری نیز تأکید می‌فرماید که جامعه‌ای که مسلمانان آن نسبت به درد و رنج یکدیگر بی‌تفاوت باشند، جامعه‌ای زنده نیست؛ حتی اگر ظاهراً اسلامی باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱: ص ۲۶۶). در این منظومه فکری، امت اسلامی همچون پیکری واحد تلقی می‌شود که غم و شادی اعضای آن در یکدیگر جریان دارد. بر این اساس، در نظام بین‌الملل معاصر که ساختار دولت-ملت‌ها غالب است، دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی وظیفه دارد نسبت به مسائل مسلمانان در سراسر جهان حساس باشد، تحولات آنها را به دقت رصد کرده و در مواقع لزوم، حمایت‌گرانه و همدلانه وارد عمل شود. این مسئولیت، مطلقاً تابع فاصله جغرافیایی یا همسایگی سیاسی نیست؛ بلکه در چارچوب حکمت، مصلحت و اقتضانات زمانی و نوع و شیوه حمایت تعریف می‌شود. اهتمام به امور مسلمین، اصلی دائمی در سیاست خارجی دولت اسلامی است که تعطیل‌بردار نبوده و از ارکان دیپلماسی ارزشی و مسئولانه محسوب می‌شود.

ج- عدم مداخله در امور کشورها

اصل عدم مداخله به عنوان اصلی مسلم در حقوق بین‌الملل مورد توجه قرار گرفته است و در اسناد مختلف بین‌المللی از جمله قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل، آرای دیوان بین‌المللی دادگستری و معاهدات میان دولت‌ها انعکاس یافته و مورد استناد واقع شده است (عبدخدایی، ۱۳۹۸: ص ۸). از این رو،

جمهوری اسلامی ایران به منظور پابندی به این اصل کلی در نظام بین‌الملل، یکی از اصول کلی قانون اساسی در سیاست خارجی خود را این اصل قرار داده است. در اصل ۱۵۴ قانون اساسی، بر خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر تأکید شده است. مقام معظم رهبری در این زمینه تأکید دارند که جمهوری اسلامی در صدد مداخله در امور داخلی هیچ‌کدام از کشورها نمی‌باشد؛ زیرا انقلاب اسلامی برای پیشرفت و آبادانی خود، نیازی به دخالت در امور دیگر ملت‌ها ندارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۳/۱۴). اگر ملت یا دولتی، خود خواهان برقراری ارتباط با جمهوری اسلامی در دفع تجاوزات و... باشد، مصداق مداخله در امور سایر کشورها نمی‌باشد.

د- حمایت از گروه‌های مقاومت

مقاومت به‌عنوان یک نظریه‌رهایی‌بخش در قالب پارادایم برخورد با سلطه و مبتنی بر قدرت روایت انقلاب اسلامی از متن اسلام ناب محمدی (ص) و با هدف غرب‌زدایی از نظام بین‌الملل، نظریه‌پردازی شده است؛ که نظر به شرایط انقلاب اسلامی توسط امامین انقلاب در ابعاد مختلف بازتولید گردیده است. در عرصه روابط بین‌الملل، از منظر امام خمینی، بنیان روابط میان ملت‌ها نباید صرفاً بر ملاحظات مادی یا جغرافیایی استوار باشد، بلکه این روابط باید ریشه در ارزش‌ها و اصول معنوی داشته باشند. در این چارچوب، بُعد مسافت میان کشورها تأثیری اساسی در کیفیت روابط ندارد؛ چه بسا ملت‌هایی که با وجود همجواری جغرافیایی، فاقد هرگونه پیوند معنوی‌اند و در نتیجه، روابط دیگر نیز میان آنان فاقد عمق، پایداری و اثربخشی خواهد بود. بر همین اساس، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز بر مبنای آموزه‌های اسلامی و در پرتو مؤلفه‌های معنوی سامان می‌یابد، نه صرفاً براساس منافع مادی یا الزامات ژئوپلیتیکی (امام خمینی، ۱۳۹۲: ص ۳). مقام معظم رهبری در راستای تبیین این مسئله می‌فرمایند که حمایت از مقاومت، وظیفه همگانی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۱۲/۳) و هرکسی که با اسرائیل مبارزه کند و مقاومت را تأیید کند، ما او را حمایت می‌کنیم (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

۴-۲-۴. منافع ملی

الف- پرهیز از جنگ و تشنج‌زدایی در سیاست خارجی

اسلام بر صلح، عدالت و همزیستی انسانی تأکید دارد و از هرگونه جنگ طلبی و سلطه‌جویی بیزار است. این اصل، مبنای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که دستگاه دیپلماسی کشور نه آغازگر جنگ بوده و نه مبلغ خشونت، بلکه رویکردی مبتنی بر مقابله با سلطه‌گری اتخاذ کرده است. آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه تصریح می‌کنند که «جمهوری اسلامی ایران در پی تشنج‌آفرینی در روابط خود

با کشورها نیست» (۱۳۷۸/۲/۱۸). بر همین اساس، سیاست خارجی کشور همواره بر تلاش برای کاهش تنش‌ها، جلوگیری از درگیری و حمایت از صلح عادلانه استوار بوده است؛ البته این سیاست به معنای انفعال نیست، بلکه جمهوری اسلامی در برابر زورگویی، با اقتدار ایستادگی می‌کند و از مقابله با ظلم ابا ندارد. روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اصولی همچون احترام متقابل، تعامل سازنده و اجتناب از تنش مبتنی است. این رویکرد نه ناشی از ضعف، بلکه برخاسته از مبانی قرآنی، سنت نبوی و فلسفه سیاسی اسلام است که همواره بر «عزت، حکمت و مصلحت» در روابط بین‌المللی تأکید دارد. بر این مبنا پرهیز از جنگ، راهبردی دینی، اخلاقی و سیاسی است که جایگاه ثابتی در سیاست خارجی نظام اسلامی دارد.

ب- ارتباط مسالمت‌آمیز

اسلام یک نظام اجتماعی و حکومتی است و درصدد ایجاد رابطه با همه ملل است (امام خمینی، ۱۳۹۲: ص ۱۵). ایجاد ارتباط دوسویه مبتنی بر اصل برابری می‌تواند برای هر کشوری زمینه حرکت در راستای تعالی را ایجاد کند. جمهوری اسلامی نیز باید آمادگی‌های لازم برای برقراری ارتباط سالم و راحت را برای تمامی کشورها فراهم آورد و باید از این ارتباط برای منافع ملی ایران، استفاده حداکثری کرد. همچنین، ارتباط حسنه متقابل، استقلال و تعامل بین‌المللی ایران را به ارمغان خواهد آورد و تلاش حداکثری دستگاه دیپلماسی برای ارتباط مسالمت‌آمیز با کشورهای متعدد از انزوای جمهوری اسلامی جلوگیری کرده و بسط ارزش‌های اسلامی و تعاملات اقتصادی، فرهنگی و علمی، فرصتی بی‌بدیل را در پی خواهد داشت. در این میان، دستگاه دیپلماسی باید تلاش کند مراقبت‌های لازم در جهت رعایت اصل برابری در روابط خارجی را داشته باشد و در مقابل هرگونه اهانت و تحقیر ملت ایران عکس‌العمل متناسب را داشته باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۴/۱۸).

ج- تحرک دیپلماسی جهادی، هوشمند و قدرتمندانه

بر اساس اصول تصریح‌شده در قانون اساسی، جمهوری اسلامی ایران بر گسترش دامنه تعاملات و ارتباطات فعال با کلیه کشورها و ملت‌ها تأکید دارد، به‌گونه‌ای که این تعاملات در خدمت تأمین و تحقق منافع ملی قرار گیرد. در عصر جهانی‌شدن، سازمان‌ها، نهادها و معاهدات بین‌المللی نقشی فزاینده و تعیین‌کننده در جهت‌دهی به عملکرد دولت‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان آنها ایفا می‌کنند. از این رو، دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی موظف است در چارچوب سیاست‌ها و راهبردهای کلان کشور، حضوری فعال، مؤثر و هدفمند در عرصه معاهدات بین‌المللی داشته باشد. تحقق این امر مستلزم تلاش مستمر، هوشمندانه و منسجم برای دستیابی به بیشترین میزان اثرگذاری و گسترش دامنه تعاملات سازنده در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی است.

۴-۲-۵. رفتار سیاست خارجی

الف- اتخاذ مواضع شجاعانه مستقل (انقلابی)

انقلاب اسلامی با شعار حضور دین در عرصه زندگی فردی و اجتماعی و توجه به معنویات در کنار مادیات، پیروز شد و در دنیایی که ایدئولوژی حاکم، تفکر مادی‌گرایانه بود، انقلاب اسلامی توانست مواضع خود را شجاعانه و بدون محافظه‌کاری بیان کند؛ که این موضوع، مورد توجه همه ملل قرار گرفت. تحقق انقلاب اسلامی، سبب ایجاد شکاف در ساختار نظام دوقطبی حاکم بر آن زمان گردید. از این‌رو، دستگاه سیاست خارجی و دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران باید بتواند این دستاورد مهم را حفظ و حراست کرده و فعالیت‌های انقلابی لازم را به منصفه ظهور برساند و ایدئولوژی اسلام انقلابی، عملاً در منظر دید جهانیان قرار گیرد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲).

ب- رعایت کامل نظم و انضباط در دستگاه دیپلماسی

امروزه محیط حاکم بر سیاست خارجی و روابط بین‌الملل به‌مثابه میدان جنگ است؛ سفارت‌خانه‌ها، خط مقدم و سفرا، فرماندهان میدان هستند. همان‌گونه که در میدان جنگ تیپ‌ها و گردان‌ها مسیر حرکتی هماهنگ و از قبل برنامه‌ریزی شده‌ای دارند؛ در محیط سیاست خارجی هم، دستگاه دیپلماسی چنین حالتی دارد و باید نظم کاری دقیق و طراحی هدفمند را سرلوحه همه حرکات خود قرار دهد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۵/۲۵). هرگونه ناهماهنگی و عمل بر طبق سلايق و عقاید شخصی سفرا و دیپلمات‌ها، ایران را یک گام به شکست در این میدان منازعه پیچیده نزدیک می‌کند؛ لذا، باید دستگاه دیپلماسی، دیسپلینی قوی و دقیق را طراحی و اعمال کند و در ادامه نیز بر حسن اجرای آن نظارت‌های لازم را به انجام رساند.

ج- برقراری روابط با تمام کشورها و ملت‌ها

اسلام با هیچ ملتی به‌دنبال ستیز و جنگ نیست، بلکه دلسوز بشریت است و با هر کشوری که به‌طور انسانی رفتار کند، ارتباط دوستانه برقرار خواهد کرد (امام خمینی، ۱۳۹۲: ص ۴). بر این اساس، دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران همواره بر گسترش روابط گرم، محترمانه و سازنده با تمامی کشورها تأکید دارد. با این حال، این اصل کلی دارای استثنائاتی است. رژیم صهیونیستی به‌دلیل ماهیت غاصبانه و فقدان مشروعیت سیاسی لازم برای برخورداری از استقلال سیاسی، در چارچوب سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی جای نمی‌گیرد. همچنین، ایالات متحده آمریکا مادامی‌که بر سیاست‌های مبتنی بر سلطه، فشار، خصومت با جمهوری اسلامی، حمایت از دشمنان منطقه‌ای ایران و پشتیبانی بی‌قید و شرط از رژیم صهیونیستی اصرار ورزد، خارج از دایره تعاملات رسمی و پذیرفته‌شده جمهوری اسلامی باقی خواهد ماند.

تنها در صورت تجدیدنظر بنیادین در این سیاست‌ها، امکان بازتعریف روابط در چارچوب اصول و ارزش‌های جمهوری اسلامی ایران قابل بررسی خواهد بود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۵/۳۱).

د- لزوم رفتار سنجیده و مصلحت‌آمیز

در دیدگاه سیاسی رهبری، مسیر صحیح دیپلماسی و سیاست خارجی به حفظ ارزش‌های اسلامی و داشتن جسارت و شهامت در برابر تهدیدهای دشمنان و قدرت‌های بزرگ است. برای تحقق این امر، لازم است که اشخاصی با وفاداری، صداقت، نوآوری، انگیزه بالا و متعهد در مجموعه دیپلماسی کشور فعالیت کنند؛ تا قادر باشند تهدیدها را به فرصت‌هایی مثبت و سودمند مبدل سازند و از منافع ملی، حفاظت و نگهداری کنند (حاتمی‌راد، ۱۳۸۵: ص ۱۶۰). از این‌رو، سفر و مسئولین دیپلماسی کشور باید در اظهارات دیپلماتیک و هرآنچه که مربوط به سیاست خارجی و ارتباطات جهانی است، جوانب هر کاری را به‌خوبی سنجیده و سپس اقدامات لازم را انجام دهند که این مسئله، معنای حکمت در عمل است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۴/۱۸).

ه- نرمش قهرمانانه

روش سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در عرصه روابط بین‌الملل، بر تعامل سازنده و مؤثر با جهان استوار است؛ تعاملی که بر اصول بنیادین عزت، حکمت و مصلحت تکیه دارد. از این اصول می‌توان چنین استنباط کرد که تغییر در نظم سلطه‌گرانه بین‌المللی، در صورت امکان پذیر شدن، نه از طریق تقابل صرف، بلکه از مسیر تعامل سازنده و سیاستی فعال، هوشمند و نرم دنبال خواهد شد (شمسینی‌غیاثوند و نصیری، ۱۳۹۴: ص ۲۰). در همین راستا، تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی از مفهوم نرمش قهرمانانه نیز مؤید چنین رویکردی است؛ ایشان این مفهوم را به حرکت هوشمندانه یک کشتی‌گیر در میدان نبرد تشبیه می‌کنند؛ حرکتی که نه تنها یک‌جانبه، بی‌هدف یا ناشی از ضعف نیست، بلکه راهبردی مدبرانه، محاسبه‌شده و مبتنی بر شناخت دقیق دشمن است؛ به‌گونه‌ای که مجری سیاست خارجی در عین پایبندی به ادب سیاسی، از شدت عمل، صلابت و توان مانور هوشمندانه برای تحقق اهداف راهبردی خود بهره می‌برد (میرعرب، ۱۳۹۴: ص ۱۲۷). باید توجه داشت که نرمش قهرمانانه به‌هیچ‌وجه به معنای عبور از اصول یا پذیرش بازی واقع‌گرایانه بر پایه عدول از مبانی نیست؛ بلکه مقصود، تغییر مسیر تاکتیکی در چارچوب همان اصول و با حفظ خطوط قرمز است. این تغییر مسیر با هدف عبور از موانعی طراحی می‌شود که از منظر راهبردی، تغییر مستقیم آن‌ها دشوار یا ناممکن ارزیابی می‌گردد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۲/۳۰).

و- مبارزه قاطع با نظام سلطه

نظام سلطه با بهره‌گیری از قدرت سخت و نرم می‌کوشد اراده خود را بر سایر بازیگران تحمیل کرده و رفتار

داخلی و خارجی آنها را در راستای منافع خود هدایت کند. در مقابل، انقلاب اسلامی ایران با تکیه بر مبانی اسلامی مبتنی بر فطرت انسانی، به نظامی دینی و مستقل در برابر سلطه‌گری جهانی تبدیل شده و توانسته است در گفتمان بین‌المللی تأثیرگذار باشد (دهشیری و بهرامی، ۱۳۹۸: ص ۶۷، ۱۹۳). این جهت‌گیری ارزشی در اصل ۱۵۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نهادینه شده است؛ اصلی که سیاست خارجی کشور را بر نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال، حمایت از حقوق مسلمانان و برقراری روابط صلح‌آمیز با دولت‌های غیرمحراب استوار می‌سازد. امام خمینی با هدف بیدارسازی ملت‌ها، همواره بر افشای ماهیت نظام سلطه و ضرورت آگاهی‌بخشی به مستضعفان تأکید داشتند (امام خمینی، ۱۳۹۲: ص ۲۱). در همین راستا، مقام معظم رهبری تصریح می‌کنند که مقابله با سلطه‌گری صرفاً به معنای درگیری نظامی نیست؛ بلکه باید با عقلانیت، دیپلماسی حرفه‌ای و حضور شجاعانه در عرصه‌های سیاسی تحقق یابد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۶/۸).

ز- مقاومت و ایستادگی در برابر دشمنان

راهبرد مقاومت، یکی از اساسی‌ترین راهبردهای منطقه‌ای و بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در چند سال اخیر است. ایران علاوه بر تکیه بر اندیشه مقاومت در معضلات و چالش‌های داخلی و خارجی خود، سعی مضاعفی برای آشنا کردن سایر کشورها، خصوصاً کشورهای مسلمان، با این تفکر می‌کند. مقاومت از جهات اندیشه‌ای، راهبردی و عملکردی، قابل مطالعه و تدقیق است؛ اما آنچه مورد توجه این نوشتار می‌باشد، ابعاد بین‌المللی و منطقه‌ای آن است که بیشتر معطوف به حوزه راهبردی و عملکردی می‌شود. اندیشه مقاومت، یک نظریه جامع و شامل است که خوانش بین‌المللی و منطقه‌ای آن، یعنی ایستادگی فعال و هوشمندانه در مقابل استکبار و نظام سلطه، به طوری که هر روز نظام اسلامی به تحقق اهداف خود نیل پیدا کند. باید توجه داشت ترجمه مقاومت به دفاع و ایستادگی صرف، قرائتی منفعل و تقلیل‌گرایانه از مقاومت است و این نوع قرائت به هیچ‌عنوان از اندیشه و عمل معظم‌له استنباط نمی‌شود؛ بلکه ایشان بر ابعاد پیش‌دستانه و هوشمندانه مقاومت توجه ویژه دارند.

۵. نتیجه‌گیری

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب نظریه سازه‌انگاری، پدیده‌ای چندساحتی و هویت‌محور است که به‌عنوان بازتابی از تعامل پویای ساختارهای فکری-هنجاری، هویت ملی، نقش‌های راهبردی، منافع ملی و رفتارهای سیاست خارجی، نشان‌دهنده تأثیر عوامل غیرمادی و ایدئولوژیک بر

رفتارهای سیاسی کشور در سطح بین‌الملل است. یافته‌های این پژوهش که براساس تحلیل مضامین استخراج‌شده از بیانات مقام معظم رهبری و استناد به چارچوب نظری سازه‌انگاری صورت گرفته است، حاکی از آن است که سیاست خارجی ایران نه صرفاً واکنشی به تحولات مادی نظام بین‌الملل است؛ بلکه برآمده از انگاره‌های عمیق ریشه‌دار در گفتمان اسلامی-انقلابی است که هویت، منافع و رفتار دیپلماتیک را بازتعریف می‌کند. در ساحت سازه‌های فکری-هنجاری، پایبندی به اصول اسلامی (اعتقادات، اخلاق، احکام) و دفاع از ارزش‌های انقلاب، چارچوب هنجاری غیرقابل تفکیک از کنش‌های دیپلماتیک است. این امر، سیاست خارجی ایران را از الگوهای سکولار روابط بین‌الملل متمایز می‌سازد. در بُعد هویت، تأکید بر استقلال مبتنی بر «خودتعیین‌گری ملت‌ها» و ترکیب آرمان‌خواهی انقلابی با واقع‌بینی عملی، نه تنها پاسخگوی ضرورت‌های ژئوپلیتیک، بلکه بازتاب‌دهنده خوانش تمدنی از اسلام ناب محمدی (ص) است که این مسئله منجر به این شده که ایران به یک بازیگر فعال در حمایت از گروه‌های مقاومتی و دفاع از حقوق مسلمانان تبدیل شود.

در سطح نقش‌آفرینی بین‌المللی، جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر گفتمان مقاومت، خود را حامی جنبش‌ها و گروه‌های مبارز در برابر نظام سلطه تعریف می‌کند، بدون آن‌که اصل بنیادین «عدم مداخله در امور داخلی کشورها» را نقض کند. این رویکرد از یک‌سو زمینه را برای تعامل سازنده با جامعه‌ی بین‌الملل فراهم می‌سازد و از سوی دیگر، بر مسئولیت اخلاقی و سیاسی ایران در حمایت از ملت‌های تحت ظلم و سلطه تأکید دارد. این تلفیق به‌ظاهر متضاد، که در نگاه نخست ممکن است نوعی «دوگانگی مفهومی» تلقی شود، در چارچوب نظریه سازه‌انگاری، نمودی از نقش‌پذیری فعالانه‌ی جمهوری اسلامی به‌عنوان «کنشگری هنجارساز» در نظام بین‌الملل به‌شمار می‌رود. در حوزه منافع ملی نیز، جمهوری اسلامی با اولویت دادن به روابط مسالمت‌آمیز مبتنی بر برابری، پرهیز از تشنج‌آفرینی، تقویت دیپلماسی جهادی هوشمندانه، و صیانت از استقلال و کرامت ملی، می‌کوشد میان آرمان‌های ایدئولوژیک و واقعیت‌های پیچیده و متغیر نظام بین‌الملل توازن برقرار سازد. این رویکرد، که از اهداف تمدنی انقلاب اسلامی الهام می‌گیرد، از یک‌سو به تقویت تعاملات مثبت با کشورها می‌انجامد و از سوی دیگر، در برابر سیاست‌های سلطه‌جویانه و تحقیرآمیز، دستگاه سیاست خارجی را به واکنش‌های مقاومتی و مبتنی بر کرامت ملی سوق می‌دهد.

در ساحت رفتار سیاست خارجی، مواضع شجاعانه (مانند مبارزه قاطع با نظام سلطه)، نرمش قهرمانانه (به‌عنوان مانوری راهبردی)، و رعایت انضباط ساختاری در دستگاه دیپلماسی، سه رکن کلیدی کنشگری ایران در عرصه بین‌الملل را تشکیل می‌دهند. این رفتارها نه تنها بازتولیدکننده هویت اسلامی-انقلابی است؛ بلکه

در تعامل دیالکتیکی با ساختارهای بین‌المللی، به بازتعریف نقش ایران به‌عنوان الگویی برای تمدن نوین اسلامی می‌انجامد.

در نهایت، این پژوهش مؤید آن است که سیاست خارجی ایران در چارچوب سازه‌انگاری، فراتر از تحلیل‌های تقلیل‌گرایانه، واقع‌گرایانه یا لیبرال، نیازمند فهمی چندلایه از تأثیر متقابل «معنا»، «هویت» و «گفتمان» بر کنش‌های بین‌المللی است و چارچوبی مناسب برای درک دینامیک‌های داخلی و بین‌المللی سیاست خارجی ایران می‌باشد. این نظریه نشان می‌دهد که رفتارهای کنشگران سیاسی (مانند دیپلمات‌ها و مسئولین) نه تنها تحت تأثیر ساختارهای مادی، بلکه تحت تأثیر هویت‌های اجتماعی، ساختارهای ایدئولوژیک و گفتمان‌های سیاسی شکل می‌گیرند. بنابراین، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را باید به‌منزله یک فرآیند ساختاری-هویتی تحلیل کرد که در آن، تعاملات اجتماعی و بازنمایی‌های گفتمانی، تعیین‌کننده الگوهای رفتاری هستند. این رویکرد، جایگاه ایران را به‌عنوان بازیگری متمایز در نظام بین‌الملل تبیین می‌کند، و چالش‌های پیش روی دیپلماسی انقلابی در مواجهه با نظم هژمونیک غرب را نیز آشکار می‌سازد؛ درک عمیق‌تری از سیاست خارجی ایران فراهم می‌کند و می‌تواند الگویی برای تحلیل رفتارهای دیگر کشورهای ایدئولوژیک در نظام بین‌الملل محسوب شود.

منابع

- اسمیت، استیو؛ هدفیلد، امیلیا؛ دان، تیم (۱۳۹۸). سیاست خارجی: نظریه‌ها، بازیگران و موارد مطالعاتی. ترجمه امیرمحمد حاجی یوسفی، محسن محمودی و ایوب کریمی. تهران: انتشارات سمت، ج ۱.
- جعفری پناه، مهدی؛ نایب، علیرضا (۱۴۰۲). ژئوپلیتیک انتقادی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات انقلاب اسلامی*، ۲۰ (۷۲): ۲۷-۴۶.
- حاتمی‌راد، منصور (۱۳۸۵). سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران از نگاه مقام معظم رهبری. حصون، شماره ۱۰: ص ۱۵۴-۱۸۳.
- حسینی آزاد، سید علی؛ آجلی لاهیجی، مهشید، زحمت‌کش، مجید (۱۳۹۹). از آرمان‌گرایی تا واقع‌گرایی؛ سیری در مبانی حقوق بین‌الملل. پژوهش حقوق عمومی، ۲۲ (۶۹): ص ۲۵۹-۲۹۳.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۹/۵/۱). *بیانات در دیدار وزیر، مدیران وزارت امور خارجه و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2337>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰/۵/۱). *بیانات در پایگاه نیروی دریایی ارتش در بندرعباس*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=16756>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۹/۶/۱). *بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2343>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۰/۱۱/۱۴). *بیانات در دیدار جمعی از مهمانان خارجی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2573>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۴/۳/۱۴). *بیانات در مراسم ششمین سالگرد رحلت امام خمینی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2755>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸/۳/۱۴). *بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42758>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۱). *بیان قرآن؛ تفسیر سوره برات*. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۲/۵/۱۵). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3186>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۲/۵/۱۵). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3186>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۲/۸/۱۵). *بیانات در دیدار جمعی از اعضای تشکله‌ها و جمعی از نخبگان دانشجویی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3203>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۳/۴/۱۶). *بیانات در دیدار مسئولان نظام*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26908>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۵/۵/۱۷). *بیانات در دیدار با مسئولان وزارت امور خارجه و نمایندگان سیاسی جمهوری اسلامی ایران*.
 قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=17885>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۸/۲/۱۸). *دیدار رابرت موگابه رئیس جمهوری زیمبابوه با رهبر انقلاب*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=11460>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۰/۴/۱۸). *بیانات در دیدار مسئولان وزارت امور خارجه*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2471>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۸/۴/۱۹). *بیانات در دیدار اقبال مختلف مردم*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2134>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۹/۴/۱۹). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3016>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۹/۱۲/۲). *بیانات در دیدار مسئولان نظام در روز میلاد پیامبر(ص)*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=11289>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۷/۶/۲). *بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت* قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2899>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱/۶/۲). *بیانات در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیأت دولت*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=20831>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴/۴/۲۰). *بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان قابل دسترس در:*
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30255>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۲/۲/۲۲). *بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3176>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳/۵/۲۵). *بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت امور خارجه*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=1173>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳/۵/۲۵). *بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت امور خارجه*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=1173>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴/۵/۲۶). *بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام و اتحادیه‌ی رادیو و تلویزیون‌های اسلامی*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30524>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۰/۱۲/۲۷). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3111>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲/۸/۲۹). *بیانات در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور*. قابل دسترس در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24552>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵/۱۲/۳). *بیانات در ششمین کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین*. قابل دسترس در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35712>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱/۵/۳). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=20534>

خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۲/۰۲/۳۰). *بیانات در دیدار مسئولان وزارت امور خارجه و سفیران جمهوری اسلامی ایران*. قابل

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=52860>

دسترس در:

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴/۱/۳۰). *بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران*. قابل دسترسی

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29472>

در:

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۸/۵/۳۱). *بیانات در دیدار وزیر و کارکنان وزارت امور خارجه*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=323>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۷/۱۰/۴). *بیانات در خطبه‌های نماز جمعه*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2922>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶/۶/۴). *بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=37490>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۰/۲/۶). *بیانات در مراسم تودیع قاریان قرآن، استاد شیخ شعبان عبدالعزیز صیاد و شیخ محمود صدیق*

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2447>

منشأوی. قابل دسترسی در:

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۵/۶/۶). *بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3349>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰/۱۰/۷). *بیانات در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور*. قابل دسترسی

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=19872>

در:

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰/۱۰/۷). *بیانات در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور*. قابل دسترسی

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=19872>

در:

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷/۳/۷). *بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39710>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۴/۶/۸). *بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت*. قابل دسترسی در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3304>

خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹). *صحیفه امام*. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۱۵-۱۴.

خمینی، سید روح‌الله (۱۳۹۲). *سیاست خارجی و روابط بین‌الملل از دیدگاه امام خمینی*. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی.

دهشیری، محمدرضا؛ بهرامی، زهرا (۱۳۹۸). *بازشناسی نظام سلطه: ساختار و کارکرد نظام سلطه در روابط بین‌الملل*. تهران:

انتشارات سمت.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۲). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: انتشارات سمت.

- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۹). *اصول و مبانی روابط بین‌الملل*. تهران: انتشارات سمت، ج ۲.
- رسولی ثانی آبادی، الهام (۱۳۹۳). *درآمدی بر مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات روابط بین‌الملل*. تهران: انتشارات تینسا.
- شمسینی غیاثوند، حسن؛ نصیری، رضا (۱۳۹۴). رویکرد مقام معظم رهبری به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر روش مذاکره و مفهوم نرمش قهرمانانه. *سیاست*، ۴۵(۱): ص ۳-۲۲.
- عبدخدایی، مجتبی (۱۳۹۸). صدور انقلاب و اصل عدم مداخله در حقوق بین‌الملل. *مطالعات انقلاب اسلامی*، ۱۶(۵۷): ص ۲۰-۷.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۸۶). *اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل*. تهران: انتشارات سمت.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۹). *الکافی*. تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ج ۲، چاپ سوم.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۹). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*. تهران: انتشارات سمت.
- مصطفوی، زهرا (۱۳۷۳). *استقلال سیاسی از نگاه حضرت امام*. در: مجموعه مقالات چهارمین سمینار بررسی سیره نظری و عملی امام خمینی. تهران: انتشارات مؤسسه چاپ و نشر عروج.
- مهدی‌پور، آسیه (۱۴۰۱). تحلیل مضمون جهاد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای. *علوم سیاسی*، ۲۵(۹۷): ص ۷۵-۱۰۶.
- میرعرب، فرج‌الله (۱۳۹۴). تبیین راهبرد «نرمش قهرمانانه» در کلام رهبر معظم انقلاب. *معرفت سیاسی*، ۷(۱): ص ۱۲۷.
- هیل، کریستوفر (۱۳۸۷). *ماهیت تحول سیاست خارجی*. مترجم: علیرضا طیب. تهران: نشر مطالعات راهبردی.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Research Qualitative*, vol. (1): p. 385-405.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Boyatzis, E.R. (1998). *Thematic analysis a qualitative information transforming*. Sage.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in psthology*, 3(2): p. 77-101.
- Checkel, J.T. (2001). Why Comply? Social Learning and European Identity Change. *International Organization*, 55(3): 553-588.
- Finnemore, M. & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4): p. 887-917.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.
- Morgenthau, H.J. (1978). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. McGraw-Hill.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2): 391-425. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764>
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.